

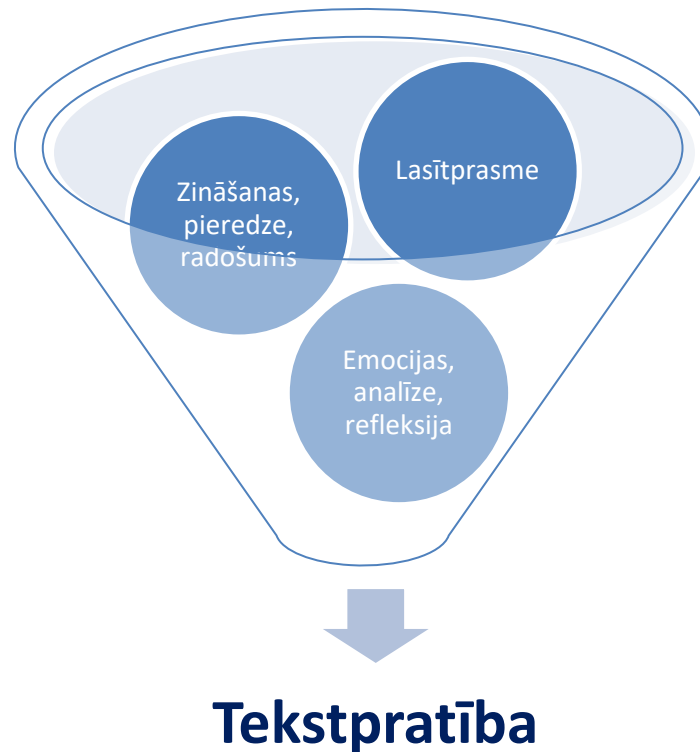
Atbalsts skolēnu tekstpratības pilnveidei sākumizglītības posmā

Ph. D. Gundega Tomele,
Liepājas Universitātes Izglītības zinātņu institūta pētniece

“Izglītības kvalitātes monitorings iekļaujošai izglītībai”

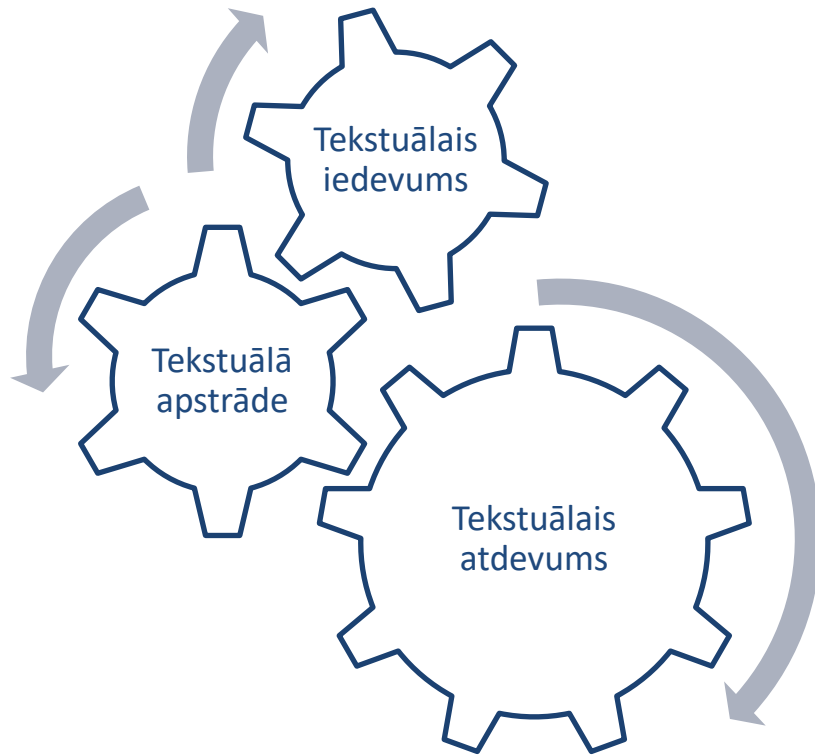
08.09.2022.

Tekstpratība – pratību kopums, kas nepieciešams, lai cilvēks spētu prasmīgi un mērķtiecīgi darboties ar daudzveidīgiem tekstiem dažādās dzīves situācijās klātienē un tiešsaistē (*Nacionālā enciklopēdija, 2022*).

Tā ir kompleksa prasme, kas ietver personas zināšanas, pieredzi, radošumu, spēju uztvert tekstu, saprast teksta galveno domu un nianšes, kas izteiktas tiešā un netiešā, runātā, drukātā un digitālā veidā, spēju analizēt, novērtēt, reflektēt un radīt jaunus mutvārdu, rakstveida vai multimodālus tekstus.

Tekstpratību ietekmē trīs savstarpēji saistīti procesi:

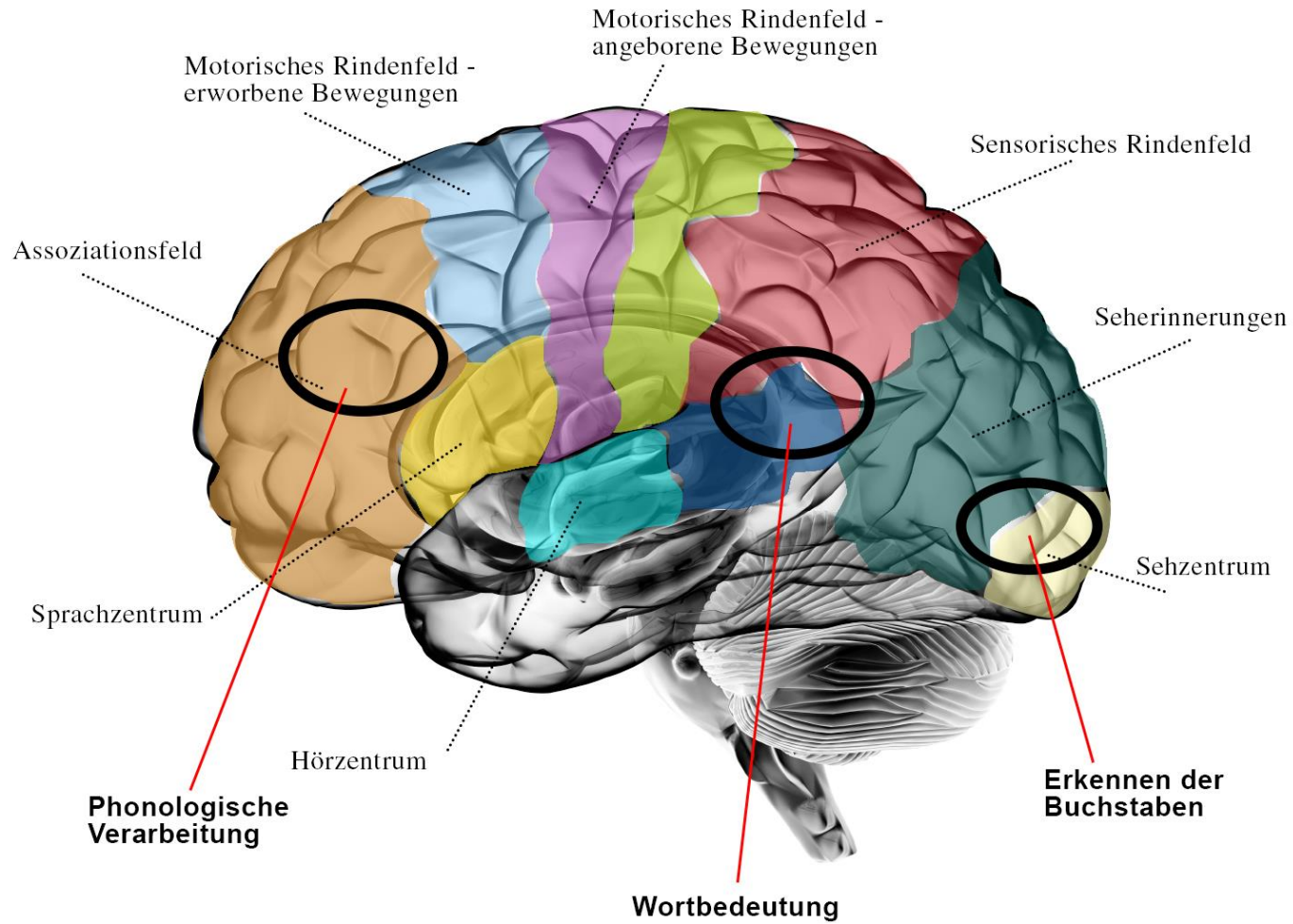
Tekstuālais iedevums – tekstu vērošana, klausīšanās, lasīšana.

Tekstuālā apstrāde – teksta galvenās domas un nianšu noteikšana, izpratne, novērtēšana un interpretēšana.

Tekstuālais atdevums – iegūtās informācijas izmantošana jaunu tekstu radīšanā.

- Rakstu valodas spējas (lasīšana un rakstīšana) ir **viena no intelekta pamatspējām**, kas ir iekļautas Ketela-Horna-Kerola intelekta teorijas modelī. Modeļa kontekstā tās tiek dēvētas par apgūtajām zināšanām (Schneider & McGrew, 2012).
- Lasītprasme veidojas gan uz valodas spēju (Wong, 2004), gan uz citu kognitīvo funkciju (sajūtas, uztvere, uzmanība, atmiņa, domāšana) bāzes, kas bērnam attīstās jau ilgi pirms lasītprasmes apguves sākuma (Orlovska, 2013, Raščevska et al., 2019).
- **Bērna attīstības norise veselumā agrīnajā un pirmsskolas vecumā ir pirmsākums lasītprasmes un rakstītprasmes apguvei sākumskolā.**
- Savukārt **pilnvērtīga valodas apguve sākumizglītības posmā** ir cieši saistīta ar **tekstpratību** – klausīšanos, runāšanu, lasīšanu, rakstīšanu, ilustrēšanu.

Gehirn und Legasthenie:

Pētījums “Runas un valodas traucējumu ietekme uz lasītprasmes apguvi sākumskolas skolēniem 1. un 2. klasē” (Krasovska & Tomele, 2021)

Empīriskā pētījuma norises laiks: 2019. gada septembris – 2020. gada oktobris.

Pētījuma dalībnieki: skolas X skolēni (N=82), kuri mācības skolā uzsāka 2019. gada septembrī.

Metodes: runas un valodas pārbaude, Acadience™ lasītprasmes tests, datu apstrāde (Microsoft Excel 2013, SPSS v26.0).

➤ I posms – 2019. gada septembris

I posma mērķis – izpētīt 1. klases skolēnu mutvārdu runu / valodu un lasītprasmes apguves līmeni, uzsākot mācības skolā.

➤ II posms – 2019. gada decembris

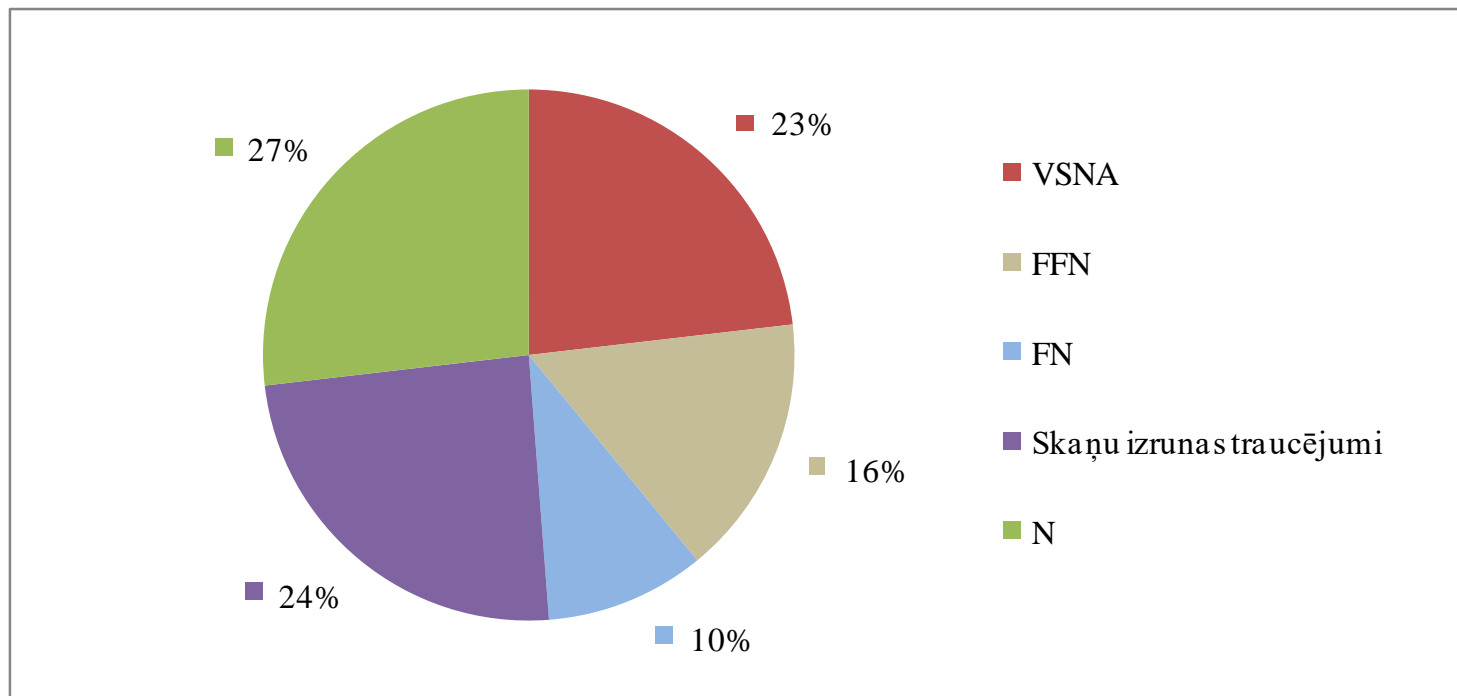
II posma mērķis – izvērtēt 1. klases skolēnu lasītprasmes apguves dinamiku pēc 3 mēnešiem (pirmā mācību semestra noslēgumā), veikt lasītprasmes apguves dinamikas izpēti un salīdzinājumu.

➤ III posms – 2020. gada septembris / oktobris

III posma mērķis – izvērtēt skolēnu lasītprasmes apguves līmeni un tās dinamiku, uzsākot mācības otrajā klasē.

➤ IV posms – datu apstrāde, analīze un interpretācija, rezultātu izplatīšana.

Skolēnu runas un valodas traucējumu veidi un sastopamības biežums, uzsākot mācības 1. klasē (N=82)

VSNA – valodas sistēmas nepietiekama attīstība

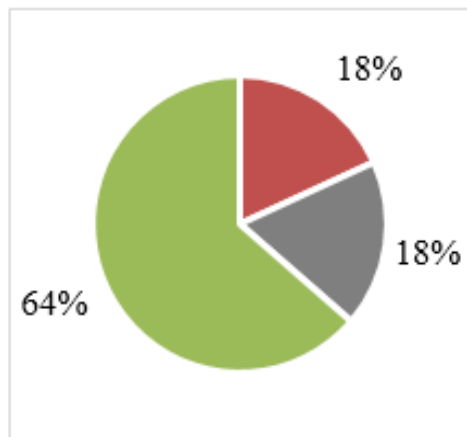
FFN – fonētiski fonemātiskā nepietiekamība

FN – fonemātiskā nepietiekamība

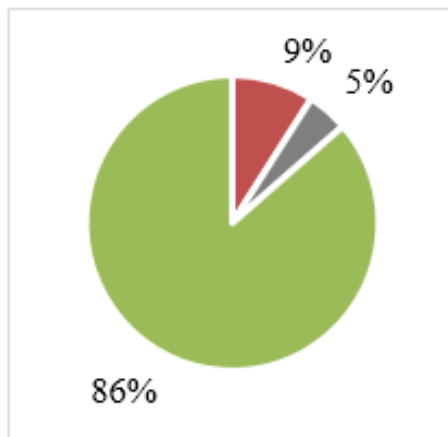
Skaņu izrunas traucējumi

N – norma

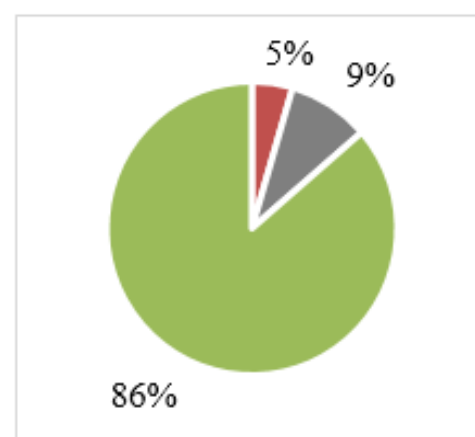
Pārskats par kontrolgrupas skolēnu lasītprasmes apguves līmeni pētījuma I, II, III posmā (N=22), apkopojot Acadiance™ testa salikto punktu rādītājus

2019.gada rudens mērījums

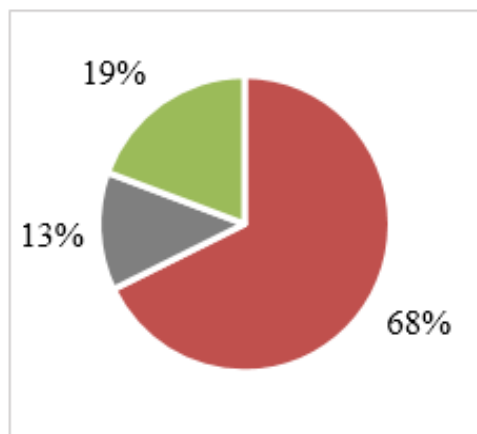
2019.gada ziemas mērījums

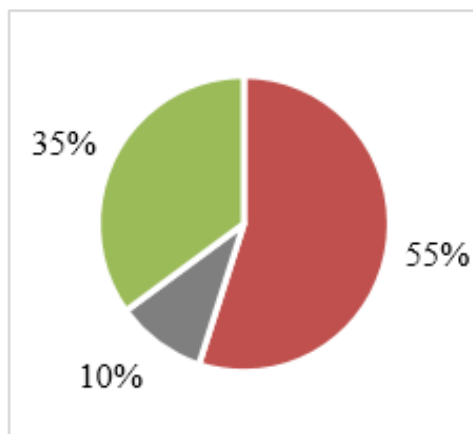
2020.gada rudens mērījums

■ prasmes zem kritiskās robežas ■ prasmes starpdiapozonā ■ prasmes optimālas

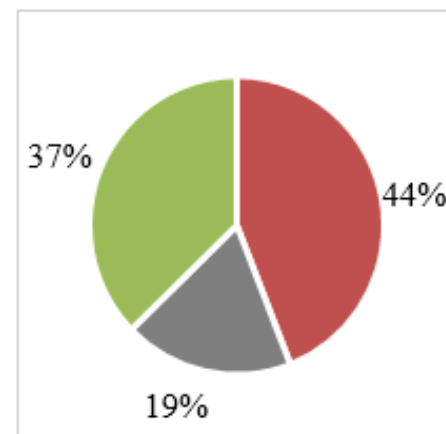
Pārskats par pētījuma grupas skolēnu lasītprasmes apguves līmeni pētījuma I, II, III posmā (N=60), apkopojot Acadiance™ testa salikto punktu rādītājus

2019.gada rudens mērījums

2019.gada ziemas mērījums

2020.gada rudens mērījums

■ prasmis zem kritiskās robežas ■ prasmis starpdiaapozonā ■ prasmis optimālas

- Pētījuma grupas un kontrolgrupas skolēnu Acadience™ pirmās klases rudens mērījuma vidējo salikto punktu rādītāju salīdzinājums**

Kontrolgrupa

Pētījuma grupa

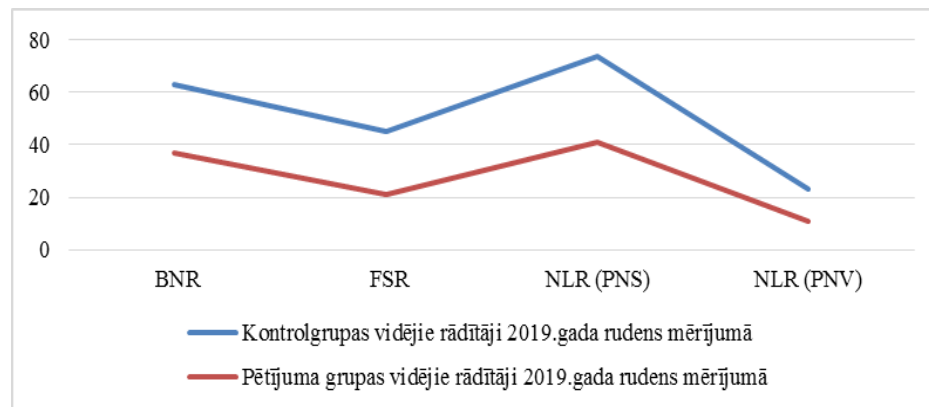
BNR – burtu nosaukšanas raitums

FSR – fonēmu segmentēšanas raitums

NLR – nevārdu lasīšanas raitums:

PNS – pareizi nosauktās skaņas

PIV – pareizi izlasītie vārdi

- Pētījuma grupas un kontrolgrupas skolēnu Acadience™ otrās klases rudens mērījuma vidējo salikto punktu rādītāju salīdzinājums**

Kontrolgrupa

Pētījuma grupa

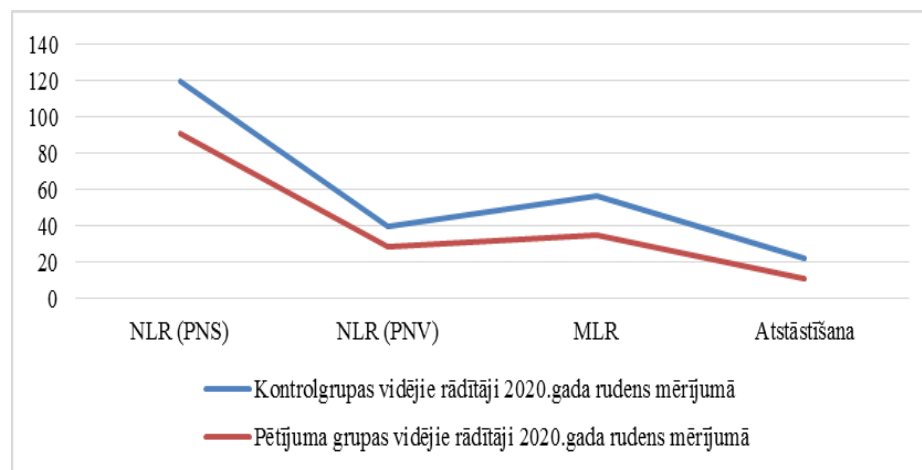
NLR – nevārdu lasīšanas raitums:

PNS – pareizi nosauktās skaņas

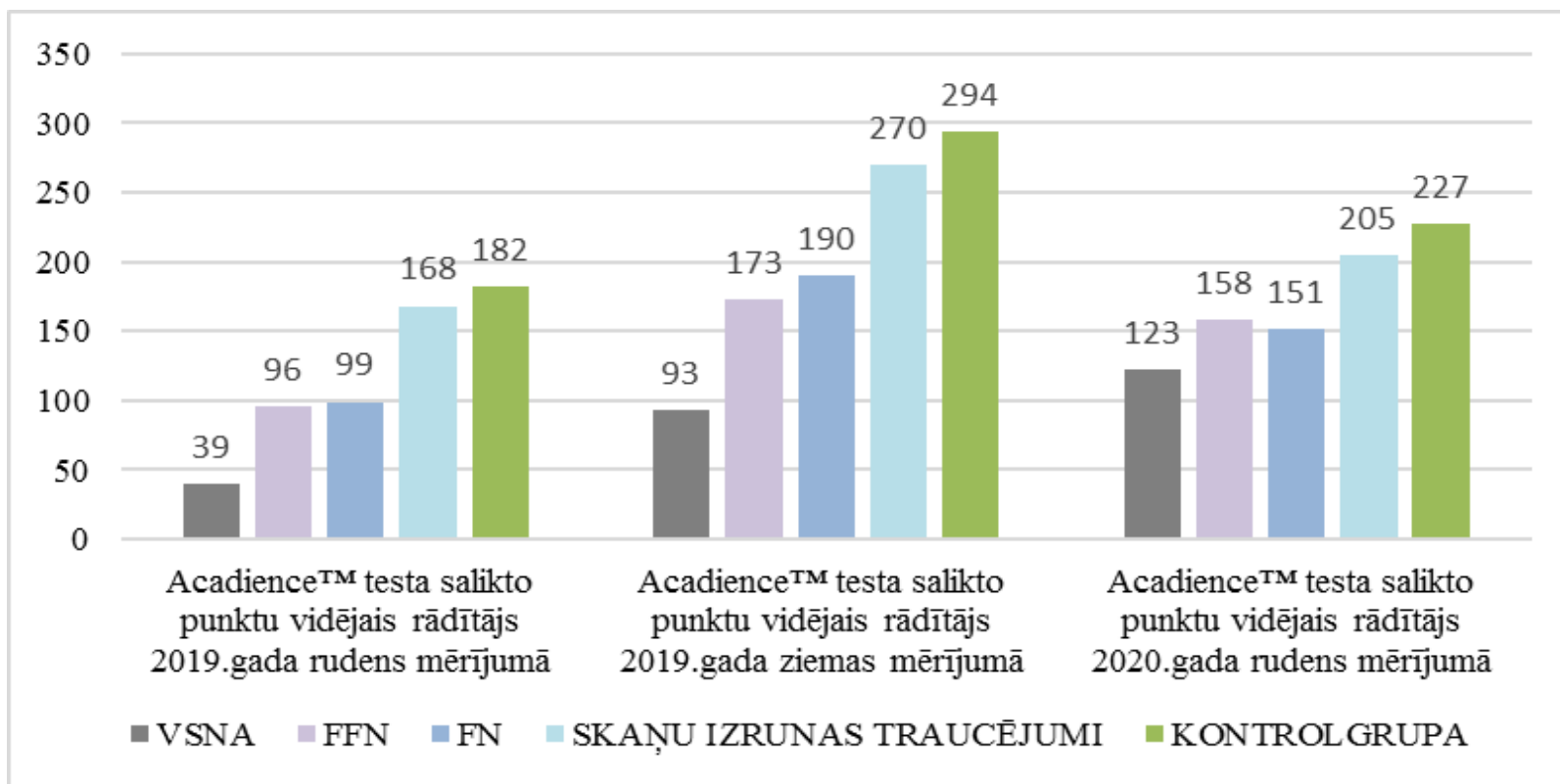
PIV – pareizi izlasītie vārdi

MLR – mutvārdu lasīšanas raitums

Atstāstīšana

Skolēnu agrīnās lasītprasmes vidējo salikto punktu rādītāju salīdzinājums dažādu runas un valodas traucējumu gadījumā un kontrolgrupā

VSNA – valodas sistēmas nepietiekama attīstība

FFN – fonētiski fonemātiskā nepietiekamība

FN – fonemātiskā nepietiekamība

Skaņu izrunas traucējumi

Kontrolgrupa (norma, runas un valodas traucējumu nav)

Lasītprasmes apguvi nodrošina vairākas pamatprasmes jeb komponenti:

- valodas skaņu (fonēmu) apzināšanās, skaņu diferencēšana, analīze un sintēze (fonoloģiskā izpratne jeb apzinātība);
- burtu apguve un sasaiste ar atbilstošu fonēmu (alfabētiskais princips);
- vārdu kodēšana un dekodēšana (pamata fonika);
- precīza un raita saistīta teksta lasīšana (paplašinātā fonika);
- lasītā izpratne;
- vārdu krājums un valodas prasmes (Good et al., 2011; Raščevska et al., 2015).

Svarīga ir ne tikai lasītprasme (lasīšanas tehnika un izpratne), bet arī tekstuālais atdevums – skolēna refleksija par izlasīto, jaunu zināšanu apguve, to iekļaušana savā pieredzē un lietošana atšķirīgiem mērķiem un vajadzībām.

Ja ir nepietiekami attīstīta kāda no komponentēm, tad var parādīties lasītprasmes apguves grūtības vai traucējumi. Lasītprasmes apguves un tekstpratības grūtības ir tieši saistītas ar runas un valodas traucējumiem.

Attīstot lasītprasmi un tekstpratību, gala rezultātā tiek veicinātas skolēnu intelektuālās spējas kopumā un uzlabots mācību sniegums.

- **Ko darīt, ja nepieciešams stratēģisks atbalsts tekstpratībā:**
 - bērna stipro un vājo pušu apzināšana;
 - individuāla palīdzība ikdienas mācību stundu laikā;
 - vecāku informēšana un iesaistīšana lasītprasmes un tekstpratības apgūvē (konkrēti ieteikumi!);
 - sadarbība;
 - dinamikas izvērtēšana – ziemā un pavasarī.

- **Ko darīt, ja nepieciešams intensīvs atbalsts tekstpratībā:**
 - speciāli organizēts, regulārs un intensīvs (vismaz 3 reizes nedēļā) papildu atbalsts lasītprasmes un tekstpratības apgūvē;
 - logopēdiskā palīdzība (2 reizes nedēļā, diferenciālā diagnostika);
 - speciālās izglītības skolotāja atbalsts (klasē, individuāli);
 - skolotāja asistenta atbalsts vai individuāli atbalsta pasākumi klasē;
 - iesaistīšanās projektā PuMPuRS (ESF projekts Nr. 8.3.4.0/16/I/001);
 - vecāku informēšana un iesaistīšana lasītprasmes un tekstpratības apgūvē (konkrēti, individuāli pielāgoti ieteikumi!);
 - sadarbība;
 - dinamikas izvērtēšana – ziemā un pavasarī.

**Kopš 1966. gada UNESCO ir noteikusi
8. septembri par Starptautisko Tekstpratības
dienu...**

Paldies par uzmanību!